

ABD ile giderek artmakta olan stratejik işbirliği Türkiye'nin Batının bir parçası ve uzantısı olduğu yönündeki algıyı kuvvetlendirmiştir.

Komşularla Sıfır Sorun Politikası ve Arap Baharı: Tıkanmışlık Durumunun Bir Analizi

Zero-Problem Policy With Neighbors and The Arab Spring:
An Analysis of Deadlock

Doç Dr. Tarık OĞUZLU
Uluslararası Antalya Üniversitesi

Abstract

This article tries to examine the reasons why the so-called 'zero problems with neighbors' policy of Turkey has been exposed to serious challenges during the course of the developments associated with the Arab Spring. The main argument is that the failure to bridge the gap between rhetoric and practices on the one hand and the gap between expectations and capabilities on the other appear to have culminated in the perception that Turkish foreign policy vis-à-vis the Middle East has now been in a serious crisis.

Söylem düzeyinde bakıldığında oldukça liberal ve değer odaklı davranan ve bölgesel gelişmeleri şekillendirmek adına inisiyatif almayı öngören bir yaklaşım varken, pratik düzeyde bakıldığında gerçekçi, bölgesel ve sistemik dengeleri gözetmeyi önemseyen bir Türkiye vardır.

Giriş

Komşularla sıfır sorun yaklaşımı etrafında şekillenen Türk dış politikası son iki senedir ciddi bir tıkanmışlık görüntüsü vermektedir. Arap Baharı sırasında Türkiye'nin etkili bir dış politika takip edemediği ve son kertede bölgesinde arzu etmediği olayların ortaya çıkmasına mani olamadığı görüşü gittikçe yaygınlaşmaktadır. Bazı yorumculara göre 'komşularla sıfır sorun'dan 'sorunsuz sıfır komşu'ya doğru bir geçiş yaşanmaktadır.¹ Böyle giderse Türkiye'nin yakın çevresinde iyi komşuluk ilişkileri içersinde olacağı ülkelerin sayısının giderek azalacağı ileri sürülmektedir. Bu çalışmanın amacı bu yöndeki algılamaların ortaya çıkmasında etkili olan faktörleri analitik bir perspektiften incelemektir.

Tıkanmışlık Durumu

Suriye'de arzulanamayan amaçlara ulaşamaması ve sıfır sorun yaklaşımının en başarılı örneği olarak gösterilen Türkiye-Suriye ilişkilerinin eski çatışmacı karakterine geri dönmeye başlaması bu minvalde akla gelen ilk örnektir. Hakim görüşe göre Türkiye'nin daha krizin ilk başlarında Esad rejiminden beklentilerini çok yüksek tutması krizin ileri safhalarında Türkiye'nin hareket alanını sınırlandırmıştır. Esad rejimi ile kurulan yakın ilişkilerin Esad'ın Türkiye'nin uyarılarını ve tavsiyelerini dikkate alacağı yönünde bir beklenti yaratmış olması, ama bu yöndeki beklentilerin son kertede boşa çıkması Türkiye'nin Suriye üzerinde tahmin edildiği kadar etkisinin olmadığını göstermektedir.

Suriye özelinde tıkanmışlığın bir diğer göstergesi Türkiye'nin kriz boyunca birbiriyle çelişkili gö-

rünen yaklaşımları aynı anda benimsemesidir. Bir taraftan Esad rejimine karşı askeri güç kullanılmasını da öngörür bir şekilde sınır bölgesinde güvenli bölgeler ve insani koridorlar kurulmasını teşvik eden bir yaklaşım varken, diğer taraftan Türk yetkililer bu yönde tektaraflı bir inisiyatif almaktan çekinmektedirler. Bir taraftan Türkiye Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin onaylamayacağı ve bölgesel örgütlerin desteklemeyeceği bir askeri operasyonun meşru olmayacağını söylerken, diğer taraftan da insani kaygıların olası bir askeri müdahale için gerekli meşruiyeti zaten sağlamış olduğuna vurgu yapmaktadır.

Türkiye bir taraftan uluslararası aktörleri pasif kalmakla eleştirirken, diğer taraftan da Birleşmiş Milletler ve Arap Ligi'nin özel temsilcisi olarak atanan Kofi Annan'ın hazırladığı ateşkes planına destek vermektedir. Türkiye bir taraftan Rusya, Çin ve İran'ın Suriye politikalarını eleştirirken, diğer taraftan da böyle bir durum söz konusu değilmiş gibi davranıp bu ülkelerle olan ilişkilerini daha ileri boyutlara taşımaya çalışmaktadır. Türkiye'nin Suriye'de yaşadığı temel çıkmaz insan hakları ve demokratik değerleri öncelleyen liberal yaklaşım ile mevcut bölgesel ve sistemik güç dengelerini gözetilen gerçekçi yaklaşım arasında sağlıklı bir denge kuramamış olmasıdır.

Türkiye bir taraftan Suriye'deki rejimin değiştirilmesi sürecinde aktif bir rol oynamaya ve bu yöndeki oluşumlara liderlik yapmaya çalışmakta, örneğin Suriye'nin Dostları grubuna ev sahipliği yapmak ve Suriyeli muhalif güçleri himaye etmek, ama diğer taraftan da inisiyatif almaktan kaçınmakta, devamlı surette uluslararası hukuka referans yapmakta ve önemli dış aktörler müdahil olmadan herhangi bir şey yapmak iste-

Irak Cumhurbaşkanı yardımcısı Haşimi'nin Türkiye'de misafir edilmesi Maliki yönetimi nezdinde ciddi rahatsızlıklar yaratmaktadır.

memektedir. Bölgesel liderlik arzusu taşımasına rağmen inisiyatif alma noktasında oldukça çekingen davranmak ve küresel aktörlerin, başta ABD olmak üzere, politikalarının takipçisi görüntüsü vermek Türkiye'nin Suriye politikasının tıkınmışlığını göstermektedir.²

Burada kastedilen Türkiye'nin tek taraflı bir şekilde hareket ederek Suriye'ye askeri bir müdahalede bulunması değil, ama dış politika söylemi ile dış politika pratikleri arasındaki makası kapatması gerektiğidir. Söylem düzeyinde bakıldığında oldukça liberal ve değer odaklı davranan ve bölgesel gelişmeleri şekillendirmek adına inisiyatif almayı öngören bir yaklaşım varken, pratik düzeyde bakıldığında gerçekçi, bölgesel ve sistemik dengeleri gözetmeyi önemseyen bir Türkiye vardır. Kanımızca sorunlu olan bu denge-sizlik durumudur. Aşırı iddialı ve liberal bir

söylem aşırı ihtiyatlı ve dengeli davranışlarla birleştiğinde Türkiye'nin bölgesindeki inandırıcılığı azalmakta ve dış dünyada Türkiye'nin kafası karışık bir aktör görüntüsü vermesine neden olmaktadır. Türkiye kalbi ve vicdani ile akli arasında sıkışmış bir ülke gibi davranmaktadır.

Batı'nın temsilcisi görüntüsü verilmesi ve Türkiye'nin başta ABD olmak üzere Batılı devletleri Suriye'de askeri metotların bir an önce kullanılması noktasında harekete geçmeye zorlaması yaşanmakta olan tıkanmışlığın bir diğer göstergesidir. Hatırlanacağı üzere, sıfır sorun politikasının en önemli ayaklarından bir tanesi Türkiye'nin dış politikada diplomatik araçlara daha fazla öncelik vermesi ve Orta Doğu'da ortak bir bölgesel bilinç kurulmasına çalışarak bölge dışı güçlerin bölgeye olan müdahalelerinin sınırlandırılmasıydı. Düzen kurucu rol modelinin

üzerine oturduğu en önemli zemin bölgesel sorunların çözümünde bölge aktörlerinin daha fazla rol almaları ve dış güçlerin bölgeye olan müdahalelerinin sınırlandırılması fikriydi. Türkiye bunu yapabildiği ve bölgeden birisi gibi algılandığı ölçüde bölge ülkelerinin gözünde yumuşak gücünü artırabilmiştir. Halbuki Suriye'deki krizde Türkiye Batılı aktörleri daha fazla müdahil olmaya çağırıyor görüntüsü vermektedir. ABD ile giderek artmakta olan stratejik işbirliği Türkiye'nin Batının bir parçası ve uzantısı olduğu yönündeki algıyı kuvvetlendirmiştir.

Burada söylenmeye çalışılan şey bunun başlı başına kötü ve olumsuz bir gelişme olduğu değildir. Hatta Batıyla ilişkilerin iyileşme trendine girmesi olumlu bile olabilir. Fakat sorunlu olan şey Arap Baharı sırasında ortaya çıkan gelişmelerin Türkiye ile Batı arasındaki makasın kapanmasına zemin hazırlaması ama bölge ülkeleriyle olan makasın giderek açılmasına neden olmasıdır. Gerek Suriye gerek Irak gerekse de İran söz konusu olduğunda Türkiye daha çok Batının bir parçası gibi hareket ediyor görüntüsü vermektedir. Arap Baharı öncesinde Türkiye'nin Batı ile bölgedeki komşuları arasında dengeli bir ilişki kurması çok daha kolay ve mümkünken bu giderek zorlaşmaktadır. Arap Baharı öncesinde Türkiye Batı içinde Orta Doğu'nun bir uzantısı ve yerine göre temsilcisi gibi davranabilmiş ve bundan siyasi ve ekonomik alanlarda kazanç elde edebilmiştir. Son iki senedir Türkiye'nin NATO içindeki konumunu sağlamlaştırması ve tıkanmış olan AB üyelik sürecine ivme kazandırılması kesinlikle önemlidir ama bu süreçte risk altında olan şey Türkiye'nin arzu edildiği ölçüde Ankara merkezli, bağımsız ve bölgeden biri olarak dış politikasını sürdürebilmesi durumudur. Avrupa Birliği ülkelerinin kendi iç sorunlarıyla uğraştıkları ve Amerika Birleşik Devletleri'nin stratejik ilgisini daha çok Asya-Pasifik bölgesine çevirmeye başladığı bir ortamda, Türkiye Batılı güçlerin Orta Doğu bölgesindeki çıkarlarını gerçekleştirmelerine yardımcı olan bir ülke görüntüsü vermektedir. Unutulmaması gereken Batıyla olan yakınlaşmanın faydalı olabilmesinin Türkiye'nin bölge ülkeleriyle olan ilişkilerini sağlıklı bir zeminde sürdürebilmesine yakından bağlı oldu-

ğudur. Bölgesinde sevilmeyecek ve kendisinden şüphe edilecek bir Türkiye orta ve uzun vadede Batı tarafından da yalnız bırakılabilir.

Irak'la ilişkilerin gerginleşmesi ve Irak Başbakanı'nın Türk liderleri Irak'ın iç işlerine karışmakla ve Irak'ın egemenliğine saygı göstermemekle itham etmesi Türk dış politikasının içine girdiği tıkanmışlık durumunun bir diğer göstergesidir. Türkiye'nin Irak'la ilgili genel politikası Irak'ın toprak bütünlüğünün devam etmesi, özellikle de Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'nin kendi geleceğini Irak'ın içinde aramaya devam etmesi ve bütün Iraklı toplumsal gruplara eşit mesafede yaklaşılmasıdır.³ Türk liderler Arap Baharı sırasında bu politikanın değişmediğini iddia etseler de Türkiye'nin Irak'ta daha çok Sünni Arapların ve Kürtlerin yanında durduğu ve Şii Maliki hükümetine karşı tepkisel yaklaştığına inanılmaktadır. Basra'daki Türk Konsoloslugu önünde düzenlenen protesto gösterileri ve Maliki Hükümeti'nin Türkiye'nin Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi ile kurmakta olduğu yakın siyasi ve ekonomik ilişkelere itirazlarını yükseltmeye başlaması Türkiye karşıtı algının artık kolaylıkla dışa vurulmaya başladığını göstermektedir. Iraklı Sünni liderlerin hamiliğine soyunulması ve bu minvalde Irak Cumhurbaşkanı yardımcısı Haşimi'nin Türkiye'de misafir edilmesi Maliki yönetimi nezdinde ciddi rahatsızlıklar yaratmaktadır.

Irak'daki gelişmeler bağlamında Türkiye'nin cevaplaması gereken en önemli soru Irak'ın mezhep ve etnik fay hatları boyunca parçalanması ve Kuzey Iraklı Kürtlerin bağımsızlıklarını ilan etmeleri durumunda nasıl bir tutum takınılacaktır. Türkiye kendisine yakından bağlı ve hatta kendi himayesinde hareket edecek bağımsız bir Kürt devletini tanıyacak mıdır? Gerek İran'ın Irak içindeki artan etkisini azaltmak gerek PKK terörüyle mücadelede Kuzey Iraklı Kürtlerin işbirliğini garanti etmek gerek Suriye'deki Kürt oluşumunu Kuzey Iraklı Kürtleri araya koyarak kendisi için bir tehdit olmaktan çıkarmak gerekse de Batılı aktörlerle olan ilişkilerini daha da iyileştirmek adına, Türkiye bağımsız bir Kürt devletini tanıyacak mıdır?⁴ Türkiye daha kendi Kürt

Irak'daki gelişmeler bağlamında Türkiye'nin cevaplaması gereken en önemli soru Irak'ın mezhep ve etnik fay hatları boyunca parçalanması ve Kuzey Iraklı Kürtlerin bağımsızlıklarını ilan etmeleri durumunda nasıl bir tutum takınılacağıdır.

sorununu çözememişken bağımsız bir Kürt devletin kurulması Türkiye'nin ulusal çıkarlarını ve topraksal bütünlüğünü ne yönde etkileyecektir? Bu konu yakın gelecekte Türkiye'nin ulusal güvenlik gündemini Suriye'deki gelişmelerden çok daha fazla belirleyecektir.

Türkiye'nin bütün Iraklı gruplara eşit mesafede durma yönündeki politikası, bir taraftan İran'ın Irak içindeki etkisinin artmasından, diğer yandan Maliki Hükümeti'nin otoriter, dışlayıcı ve mezhepsel politikalar benimsemesinden, diğer yandan da Sünni Arap devletlerinin Sünni Iraklılar lehine tavır koymalarından etkilenmektedir.

Hem Suriye hem de Irak bağlamında gözlenen şey Türkiye'nin Orta Doğu'da artmakta olan Sünni-Şii gerginliğinde Sünni blokun içinde yer almakta olduğudur. Bunun Türkiye'nin kendi istekleri doğrultusunda olduğunu iddia etmek abartılı olacaksa da algı bu yöndedir. Her iki ülkedeki gelişmeler karşısında Türkiye kendisini Suudi Arabistan ve Körfez'deki Arap ülkelerinin yanında konumlandırmaktadır. Halbuki ne Suudi Arabistan ne de Körfezdeki Arap ülkeleri Türk liderlerin görmek istedikleri tarzda demokratik bir süreçten geçmektedirler.

İran'la yaşanan rekabetin tırmanması tıkanmışlığın bir diğer göstergesidir. Arap Baharı öncesinde Türkiye'nin Batı ile İran arasında dengeli bir politika izlemesi mümkünken son iki sene zarfında yaşananlar bunun artık eskisi kadar kolay olmadığını göstermektedir. İki ülke hem Irak hem de Suriye'de farklı politikalar takip etmektedirler. Diğer taraftan Amerika'nın Irak'taki askeri varlığını çekmesi ve 2014 sonuna kadar

Afganistan'daki askeri varlığını sonlandıracağını açıklaması Türkiye'yi İran'a karşı dengeleyici politikalar geliştirmeye zorlamaktadır. Türkiye'nin NATO'nun füze savunma sistemine ait radarlara ev sahipliği yapmayı kabul etmesi, bölgedeki Sünni karakterli rejimlerle ilişkilerini daha fazla geliştirmeye özen göstermesi ve de İran ile Batı arasındaki nükleer gerginlikte eskisi kadar arabulucu rolü oynamaya hevesli görünmemesi, Türkiye'yi açık bir şekilde İran'ın karşısında konumlandırmaktadır. Bu stratejik konumlanmaya rağmen Türkiye'nin enerji ihtiyaçlarının giderilmesi bağlamında İran'la olan ekonomik ilişkilerini sürdürmeye gayret ettiği de görülmektedir. Bu ikisi arasındaki dengenin nasıl kurulacağı Türk dış politikası karar alıcılarını bekleyen önemli bir zorluktur. Hali hazırda P-5 ülkeleri ile İran arasında yürütülmekte olan nükleer görüşmelerin başarısızlığı durumunda Türkiye nasıl bir tavır alması gerektiğini ciddiyetle düşünmelidir.

Türk dış politikasında ideolojik bir tavır benimsendiği yönünde bir algı da oluşmaktadır. Türkiye'nin bölgenin demokratikleşmesinde özel bir misyonu olduğunun ve bu süreçte liderlik yapması gerektiğinin sıklıkla dile getirilmesi bölge ülkelerinde Türkiye'ye yönelik eleştirilerin artmasında etkili olmaktadır. Bölge gerçeklerinin demokratikleşmeye pek de müsaade etmeyeceğinin belli olmasına rağmen Türkiye'nin bölgedeki aktörlerle olan ilişkilerini bu zemin üzerinde yeniden kurmaya çalışması ne kadar doğrudur, tartışılmalıdır. Burada sorun oluşturulan şey Türkiye'nin bölgede demokrasinin tesis edilmesini hedefleyen bir dış politika takip etmesi değildir. Sorun oluşturan şey, Türkiye'nin bu yöndeki arzularını gerçekleştirebilecek imkanlara

Küresel aktörlerin aralarındaki güç mücadelesi ve Suriye'de inisiyatif almaktan imtina etmeleri Türkiye'nin üzerindeki baskıları artırmış olabilir.

ne kadar sahip olduğunun ve çevresel şartların buna ne kadar müsaade ettiğinin çok fazla hesaba katılmamasıdır.⁵ Diğer bölge dışı ve bölgesel aktörlerin olabildiğince gerçekçi bir dış politika izledikleri bir ortamda Türkiye'nin bazı idealler ve misyonlar etrafında hareket etmesi hem hayal kırıklıkları yaratmakta hem de Türkiye'nin Arap Baharı öncesinde edinmiş olduğu olumlu imajı zedelemektedir. Kendi içindeki liberal demokratikleşme sürecini hala tamamlayamamış bir Türkiye'nin başkaları üzerinde ne derece etkili olabileceği tartışmaya açıktır.

Türkiye'nin artmakta olan sert güç imkanlarının, özellikle de ekonomik gelişmişlik ve askeri imkanlar, dış politikada yumuşak güce tahvil edilmesi için, özellikle de Türkiyenin bir cazibe merkezi olması ve politikalarının meşru görülmesinde, yapılması gereken en önemli şey ülke içindeki demokratikleşme sürecinin geri döndürülemez bir şekilde sonuçlandırılması ve özellikle de Kürt

sorununun çözülmesidir. Etnik ve mezhepsel fay hatlarının belirgin hale gelmesi ve siyasetin alt kimlikler üzerinde inşa edilmesi sadece Orta Doğu'daki ülkelerin değil, Türkiye'nin de karşı karşıya olduğu bir risktir. Bu riskin acilen ortadan kaldırılması gerektiği Arap Baharı'nın ortaya çıkardığı en önemli sonuçlardan biridir. Türkiye bu riski ortadan kaldırmadan, yani kendi içindeki liberal demokratikleşme sürecini tam anlamıyla başarılı bir şekilde nihayete erdirmeden, bölgesinde liberal-demokrasinin öncülüğünü yapmaya kalkarsa, dıştan kaynaklanan risklere daha fazla maruz kalabilir. Pek ala bölgedeki güçler de Türkiye'nin kendi sorunlarını ve kırılganlıklarını daha fazla kaşımak isteyebilirler. Halihazırda Esad'ın PKK kartını kullanarak bunu yapmaya çalıştığına inanılmaktadır.

Türkiye'nin Orta Doğu bölgesinde Osmanlı İmparatorluğu'nu diriltme yönünde çalıştığına dair algının güçlenmesi ve bu bağlamda

Türkiye'ye yöneltilen eleştiriler sıfır sorun politikasının tıkanmışlığının bir diğer göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu sonucun ortaya çıkmasında en önemli rolü hiç kuşkusuz Türk politika yapıcılarının benimsedikleri söylem oynamaktadır. Bölgedeki değişimlerin yönlendiricisi ve sahibi olmak istenmesi çok iddaalı bir duruştur. Bu iddaalı duruşun arka planında Türkiye'nin içeride ve dışarıdaki başarıları etkili olmaktaysa da, bölge ülkelerinin içinden geçmekte oldukları kırılan ortam onları bu yöndeki bir Türkiye söylemi karşısında tepkisel olmaya zorlamaktadır. Bölgede neredeyse bütün taşlar yerinden oynamışken, Türkiye'nin bunu fırsat bilip bölgeye kendi istekleri doğrultusunda çeki düzen vermeye çalışması özünde yanlış olmasa da bu yöndeki politikaların bölgede tepkiyle ve memnuniyetsizlikle karşılaşacağını öngörmek gerekir. Bölgenin siyasi kültüründe anti-emperyalist damar oldukça güçlü olduğundan, Türkiye'nin aşırı iddaalı söylemi bu damarı daha da güçlendirebilir.

AKP'nin iktidara geldiği 2002 yılından Arap Baharı'nın ortaya çıktığı zamana kadar, Türk liderler bölgeye ilişkin söylemlerini çok daha mütevazı tutmuşlar ve dış politika çıkarlarını ekseriyetle yumuşak güç unsurlarını kullanarak gerçekleştirmeye çalışmışlardır.⁶ Diplomatik inisiyatifler olarak sorunların taraflarını bir araya getirmek şeklindeki strateji, Arap Baharı öncesine kadar Türkiye'nin Orta Doğu'daki imajının güçlenmesinde çok etkili olmuştu.⁷ Bu stratejinin uygulanabilmesinde Türkiye'nin tarafsız bir tutum takınması ve inisiyatiflerinin amacını sorunların taraflarını biraraya getirmekle sınırlaması etkili olmuştu. Halbuki son iki sene zarfında tam tersi bir gelişme söz konusudur. Kendisine aşırı özgüven duyan bir söylem sert güç unsurlarıyla birleştiğinde bölge ülkelerinin nezdinde, Türkiye neo-emperyal politikalar izlemeye başlayan bir ülke olarak algılanmaktadır. Türkiye'nin tarafsızlık politikasından yavaş yavaş vazgeçmeye başladığı görülmektedir. Bunda herkesle aynı anda iyi ilişkiler içersinde olmanın giderek zorlaşmaya başlaması ve bölgede ortaya çıkmaya başlayan kutuplaşmaların Türkiye'nin hareket alanını daraltması etkili olmaktadır.

Sonuç Yerine

Türk dış politikası bütün liberal söylem ve duruşuna rağmen son zamanlarda oldukça eklektik ve pragmatik bir karakter kazanmaktadır. Pragmatik dış politika tutumu kendi başına olumsuz bir şey olmasa da burada sorun oluşturan şey söylem bazında benimsenen liberal yaklaşım ile eylem bazında tatbik edilen pragmatik yaklaşımın Türkiye'nin dışarıdaki algılanışına dair ortaya çıkardığı olumsuzluktur. Sahadaki gerçeklik ile kafalardaki gerçeklik uyuşmayınca dış politika kısa devre yapmakta ve geçici şoklar yaşanmaktadır. Suriye bunun en güzel örneğini sunmaktadır. Bu durum aslında Arap Baharı öncesinde başlamıştı. Türkiye bir yandan bölge ülkelerinin değişmesi yönünde mesajlar veren ama diğer yandan da mevcut rejimlerle tamamen çıkar odaklı pragmatik ilişkiler kurmaya çalışan bir ülke gibi hareket etmekteydi.

Doğruluğuna inandığı evrensel değerlerin bölgeye yayılmasında -ki onlar arasında hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı, hesap verebilirlik ve halka karşı sorumluluk en başta gelmektedir- Türkiye'nin oldukça pragmatik ve eklektik davranmaya başladığını görmekteydik. Sudan ve İran'da yaşanan demokrasi ve özgürlük karşıtı hareketlere sessiz kalan Türkiye'nin, Mısır ve Tunus'ta bu değerlerin hamiliğini yapmaya soyunması, Suudi Arabistan ve Körfez ülkelerinin bütün antidemokratik karakterine rağmen onlarla yakın ekonomik ilişkiler kuran Türkiye'nin bu ülkelerdeki demokrasi ihlallerini görmezden gelmesi, Esad rejiminin bütün otoriter ve baskıcı yapısına rağmen Suriye ile karşılıklı vizelerin kaldırılması ölçüsünde yakın siyasi ve ticari ilişkiler kurulması özünde birer tutarsızlık örnekleri olarak görülebilirler. Buradan çıkan sonuç, Arap Baharı öncesinde bölgeye yaklaşımında çok net bir zemin belirleyemeyen Türkiye'nin Arap Baharı sırasında yaşanan olaylara verdiği tepkilerin de çoğunlukla karmaşık ve tutarsız bir karakter arzettiğidir. Türkiye'nin imkanları ve arzuları arasındaki dengesizlikle ülke içindeki özgürlük/demokrasi ve güvenlik arasındaki ilişkinin sağlıklı bir şekilde kurulamamış olması dış politikadaki tıkanmışlığın bir diğer nedenidir.

Arap Baharı öncesi Türkiye, bölge ülkelerinin değişmesi yönünde mesajlar veren ama mevcut rejimlerle de tamamen çıkar odaklı pragmatik ilişkiler kurmaya çalışan bir ülke gibi hareket etmekteydi.

Bölge ülkelerinin liderleriyle geliştirilmiş ilişkiler onların Türk liderlerin tavsiyelerini dikkate alacakları ve kendilerini dönüştüreceklerine dair inancın ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Ama bu süreçte bu ülkelerin Türkiye'yle yakınlaşmayı aslında kendi ulusal menfaatleri gereği yapmış olabilecekleri pek hesaba katılmamıştır. Bu durum özellikle Suriye ve İran bağlamında geçerlidir. Esad Türkiye'ye yaklaşarak İsrail'e karşı daha sağlam durmayı, ülkesi üzerindeki kuşatılmışlığı azaltmayı ve bu sayede Batılı devletlerle, başta ABD olmak üzere, daha sağlıklı ilişkiler kurmayı hedeflemiş olabilir. Hem içeride hem de dışarıda ciddi meşruiyet kaygıları taşıyan Esad Türkiye'ye yaklaşarak bunlardan kurtulmayı hesaplamış olabilir.

İran yönetimi de Türkiye'ye yaklaşarak İran üzerindeki baskıları hafifletmeyi ummuş olabilir. Takip ettiği nükleer politikalar yüzünden üzerindeki uluslararası baskının ve tecritin artmaya başladığını gören İran, Türkiye ile yakın siyasi ve ticari ilişkiler kurarak bunlardan kurtulmayı hesaplamış olabilir. Türkiye ve Brezilya'nın iyi niyetle hareket edip Batı ile İran arasındaki nükleer krizi aşmak adına arabulucuk yapmak istemeleri ve bu süreçte Mayıs 2010'daki Tahran Antlaşması'nın imzalanması bölgesel ve küresel barışın tesisi adına önemli olsa da İran rejimi bunu daha fazla zaman kazanmak adına önemsemiş olabilir.

Benzer bir şekilde Kuzey Irak'taki Bölgesel Kürt Yönetimi'nin son yıllarda Ankara'ya yaklaşmasının altında ciddi pragmatik kaygıların ve orta vadeli beklentilerin olduğunu düşünebiliriz. Irak'taki Amerikan askeri varlığının çekilmeye başladığı ve Irak üzerindeki Şii İran etkisinin hergeçen gün artmaya başladığı bir ortamda,

Kuzey Irak Kürt yönetimi Ankara'ya yaklaşarak hem Irak içerisindeki diğer gruplara karşı pazarlık gücünü artırmak, hem de Irak'ın olası parçalanması durumunda daha sağlam durmak adına Türkiye ile ilişkilerini geliştirmek istemiş olabilir.

Suriye özelinde Türkiye'nin yaşamakta olduğu tıkanmışlığı tetikleyen unsurlardan bir diğeri de Esad'a karşı oluşan ülke içi muhalefetin çok organize ve güçlü olmaması ve uluslararası camianın, başta Batılı güçler olmak üzere, Suriye'deki insani kayıplara uzun bir süredir tahammül göstermeye devam etmesidir. Küresel aktörlerin aralarındaki güç mücadelesi ve Suriye'de inisiyatif almaktan imtina etmeleri Türkiye'nin üzerindeki baskıları artırmış olabilir. Libya örneğinde gösterilen uluslararası dayanışma Suriye'de gösterilemediğinden, Türkiye'nin Suriye politikası da sanki başarısız oluyor görüntüsü vermeye başlamıştır.

Orta Doğu'da oluşmakta olan yeni bölgesel düzenin belirlenmesinde etkili olmaya çalışmak özünde yanlış bir şey olmasa da bu minvalde Türkiye'nin hareket kabiliyetini sınırlandıran en önemli faktör, Türk liderlerin bu düzen kurucu misyonu gereğinden fazla abartmaları ve bölgesel aktörlerin Türkiye'nin bu yöndeki çabalarını gönüllü bir şekilde destekleyeceklerine inanmalarıdır. Türkiye artan maddi güç imkanlarından cesaret alarak bölgesindeki gelişmeleri şekillendirmek istemektedir. Bu özünde yanlış olmasa da, bu yöndeki isteği sıklıkla dile getirmek ve hem içeride hem de dışarıda yüksek beklentiler yaratmak doğru bir strateji değildir. Türkiye yükselmekte olan bir güç olarak adeta kendisini ispat etmeye çalışan sabırsız bir aktör görüntüsü vermektedir. Bu ispat etme refleksi, bir yandan yüksek beklentiler ortaya çıkarırken diğer yandan da dış politika tercihlerinde psikolojik

etkenleri ön plana çıkarmaktadır. Son iki seneki Türk dış politikasının psikolojik faktörlerden aşırı derecede etkilenmekte olduğu görülmektedir. Yüksek beklentiler yaratılıp, bu beklentilerin gerçekleştirilememesi durumunda hayal kırıklıkları yaşanmakta, bu da dış politikanın başarısız olduğu yönündeki algıyı kuvvetlendirmektedir. Dış politikayı gereğinden fazla idealler ve normlar etrafında yürütme eğiliminin güçlenmesi -çoğu zaman da bölgesel ve küresel gerçeklikleri tam olarak hesaba katmadan- zararlı olabilir.

Arap Baharı çerçevesinde bölgede ortaya çıkan gelişmeleri önceden kestirememek Türkiye'nin tıkanmışlığını açıklamada işe yarayabilir, ama bunu mutlak bir eksiklik olarak görmek de çok doğru olmayacaktır, zira hiç bir ülke son bir buçuk senedir bölgede yaşananları önceden tahmin edebilmiş değildir.

Ama diğer taraftan Türk liderleri son yıllarda mevcut yönetimlerin kendilerini dönüştürmedikleri ve halklarına karşı olan sorumluluklarını yerine getirmedikleri takdirde ciddi meşruiyet krizleri yaşayacaklarını söylemekteydiler. Hal böyle olunca Türkiye'nin bölgedeki değişim hareketlerini önceden tahmin edip ona göre uygun stratejiler geliştirmesi beklenirdi. Bölge ülkesi liderlerine değişim yönünde kuvvetli tavsiyeler-

de bulunan Türkiye'nin bu rejimlerle hiç bir şey yokmuş gibi yakın ilişkiler kurmaya çalışması da ayrıca bir tutarsızlık olarak görülebilir.

Tıkanmışlığın bir diğer önemli nedeni Türkiye'nin Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana ilk kez komşularından birindeki rejimin zor kullanılarak değiştirilmesi gerektiğini söylemeye başlamasıdır. Mısır, Tunus ve Libya'da rejim değişikliklerinin yanında yer almak çok daha kolay ve meşruysen, aynı şeyi Suriye'de yapmak Türk dış politikasında bir devrimdir. Bu statüko eğilimli genel Türk dış politikası çizgisinden ciddi bir sapmayı ifade etmektedir.

Türkiye'nin Orta Doğu'da oluşmakta olan yeni düzeni şekillendirmeye çalışması ve bunu da kazanan ' tarafların ve değerlerin' yanında yer alarak yapmaya gayret etmesi kesinlikle önemlidir. Hatta bu yönde bir politikanın oluşmasında Türkiye'nin kendi yaşamakta olduğu demokratik dönüşümün etkisini teslim etmek gerekir. Kendi iç dönüşümüyle ters düşmemeye gayret etmesi Türkiye için bir tutarlılıktır. Sorun oluşturan şey bölge liderlerinin Türkiye'nin yaşamakta olduğu dönüşüme o kadar da hevesli olmadıklarının ve bölgesel şartların uzun süreli liberal demokratik dönüşümlere pek de müsaade etmediğinin tam olarak anlaşılabilmesidir.

DİPNOTLAR

- 1 Jost Langendijk, "Zero Neighbors without Problems", *Today's Zaman*, 1 Kasım 2011, <http://www.todayzaman.com/columnist-261591-zero-neighbors-without-problems.html>
- 2 Anne-Marie Slaughter, *Turkey's Test*, 13 Şubat 2012, <http://www.project-syndicate.org/commentary/turkey-s-test>
- 3 Henri J. Barkey, "Turkey and Iraq: The Making of A Partnership", *Turkish Studies*, Cilt 12, Sayı 4, Aralık 2011, ss. 663-674.
- 4 Gönül Tol, *Turkey Cozies up to the KRG*, 29 Mayıs 2012, <http://nationalinterest.org/commentary/turkey-cozies-the-kr-6975>
- 5 Osman Bahadır Dinçer ve Mustafa Kutlay, *Türkiye'nin Ortadoğu'daki Güç Kapasitesi: Mümkünün Sınırları*, Ankara: Usak Yayınları, Nisan 2012
- 6 Tarık Oğuzlu, "Soft Power in Turkish Foreign Policy," *Australian Journal of International Affairs*, Cilt 61, Sayı 1, Mart 2007, ss. 81-97.
- 7 Bu konuda bakınız, Mensur Akgün, Sabiha Senyücel Gübdoğar, Jonathan Levack ve Gökçe Perçinoğlu, *Orta Doğu'da Türkiye Algısı 2010*, İstanbul: TESEV Yayınları, Şubat 2011.